

ratio sequitur; ut puta, occido illum, qui habet tunicam, causa est: itaque veneno illum occidi, non ferro, ne agnosci possit, ratio est: causalis, si illum occidero, habeo tunicam; rationalis, itaque veneno illum occidi, ne agnosci possit. Sed hanc rationem mutat auctoritas; nam et Virgilius conjunctionem pro alia posuit dicens: subjectisque urere flammis, pro ve-

CAPUT VI.

De praepositione.

Præpositio est dicta, eo quod in loquendo præponitur, ut puta, ante templum, non templum ante. Præpositio autem aut mutat aliquid in contrarium, ut felix, infelix; aut implet, ut factus, infractus; aut minuit, ut validus, invalidus, et cetera quæ Donatus posuit. Diximus, quod præpositio semper præponitur; tamen invenitur postposita, ut mecum.

Præpositiones aut casibus applicantur, et non coniunguntur, ut, apud amicum causatum est; apud præpositio non coniungitur, quia nemo dicit conjuncte apud amicum: aut loquelis serviunt, et coniunguntur, ut di, dis, re, se; nam facit diduco, distraho, recubo secubo. Ergo aut præpositiones loquelaes sunt, et semper junguntur; aut separantur et coniunguntur, ut præ me, secum. In et con hanc habent regulam cum præcesserint, ut si eas vel f vel s litteræ sequantur, superiorem naturaliter brevem faciant longam, ipsisque dent accentum, ut infula, consilium. Usque, præpositio non videtur, quia cum altera præpositione præteritur, præpositionique jungitur, ut si dicamus: usque ad forum vado, usque sola, præpositio non est. Præjudicet circumcirca, ibi jam una est sibi præposita. Tenus quoque præpositio per soni dulcedinem subjungitur, ut puppe tenus, debuit enim dicere præ, tenus puppe.

Cæteræ vero super, subter, ablativo junguntur, et ad locum significant, velut super cathedra sedis; quando hæc dicimus solæophanes, id est species solæcismi est. Super et subter accusativum regunt; sed

super, quotiescunque designat aliquem, ablativum regit, ut puta: Multa super Priamo rogatus. In et sub variant; quemadmodum in accusativum regit: ut si dicamus, in adulterum, hoc est contra adulterum. Varia autem exempla istarum præpositionum, vel integra, vel composita sunt, quæ subjecit Donatus.

Præpositiones verba corrumpunt, ut conficio, nam ante fuit con et facio; aut ipsæ corrumpuntur, ut ruffero, nam ante fuit sub et fero; aut corrumpunt, et corrumpuntur, ut sufficio; nam ante fuit sub et facio; vel suscipio et suspicio, nam ante fuit sub et capio, et sub et aspicio.

Antiqui præpositiones genitivo, accusativo et ablativo jungebant, ut crurum tenus, et longo post tempore. Scire autem nos debemus quia præpositio cum præposita non fuerit, vel cum mutaverit casum, vel non habuerit, desinit esse præpositio, et fit adverbium: ut longo post tempore, mutavit casum, post tempus enim dici debuit; deinde casum non habet, ut ante fecit. Separatæ præpositiones separatis præpositionibus non coherant, ut si quis dicat antejusta eum, in hoc jam, ante, adverbium non est. Dicunt etiam præpositioni accidere figuram, ut abs, absque; et ordinem, et subjectivæ sunt, ut puppetenus, mecum. Sed propter duas res non debemus frangere regulam: dicimus potius hæc anomala esse, id est extra regulam.

CAPUT VII.

De interjectione.

Interjectio dicta est, quod interposita aliis paribus orationis variis animi affectus exprimat: nam aut exsultantis est, ut eia; aut optantis, ut, o mihi præteritis referat si Juppiter annos! aut increpantis est, ut, o qui res hominumque deumque; aut dolentis, ut heu! aut timentis, ut ah! ah! Hoc apud Græcos fit, ut interjectiones subjungant in adverbis: apud Latinos autem non fit; nemo dixit: Papæ feci.

M. AURELI CASIODORI DE ORTHOGRAPHIA.

PRÆFATIO.

605 Cum inter nos talia gererentur de Complexionibus apostolorum nonnulla nasceretur intentio [ed., mentio], monachi mei subito clamare cœperunt: Quid prodest cognoscere nos, vel quæ antiqui fecerunt, vel ea quæ sagacitas vestra addenda curavit nosse diligenter, si quemadmodum ea scribere debeamus omnimodis ignoramus; nec in voce nostra possumus reddere quæ in Scriptura comprehendere non valemus? Quibus respondi: Hæc quæ dicerent, designata esse, quemadmodum et intelligi debeant et proferri. Sed labor nobis antiquorum omnino servandus est, ne nos auctores earum rerum mentiamur, qui [ed., quarum] sequaces esse cognoscimus. Et ideo duodecim auctorum opuscula deducimus in medium, quæ ab illis breviter et copiose dicta sunt; ut et nos ea compendiosius dicamus, et a priscis auctoribus sine varietatis studio dicta recolantur; quatenus et vobis plenissime satisfacere videamur, et auctoritate firma sit relatio, quam duodecim auctorum textus insinuat. Jam tempus est ut totius

operis nostri conclusionem facere debeamus; ut melius in animo recondantur, quæ septenaria conclusionem distincta sunt.

1. Post Commenta Psalterii, ubi (præstante Domino) conversionis meæ tempore primum studium laboris impendi.

2. Deinde post institutiones quemadmodum divinæ et humanæ debeant intelligi lectiones, duobus libris (ut opinor) sufficienter impletis, ubi plus utilitatis invenies quam decoris.

3. Post Expositionem Epistolæ quæ scribitur ad Romanos, unde Pelagianæ hæreseos pravitates amovi, quod etiam in reliquo commentario facere sequentes admonui.

4. Post codicem in quo artes Donati cum commentis suis, et librum de Etymologiis, et alium librum Sacerdotis de Schematibus (Domino præstante) collegi; ut instructi simplices fratres (sibi necesse fuerit) similia dicta sine confusione percipiant.

5. Post libram quoque titulorum, quem de divina Scriptura collectum, Memorialem volui nuncupari, et breviter cuncta percurrant, qui legere proluxa fastidiant.

6. Post Complexiones in Epistolis apostolorum, et Actibus eorum, et Apocalypsi, quasi brevissima explanatione decursas.

7. Ad amantissimos orthographos discentiendos a quo ætatis meæ nonagesimo tertio (Domino adiuvante) perveni. Ex quibus si in unum valnero deflorata colligere, quantum a² eos pertinet, quos brevianos esse suscepi, confusionem emendator atque scriptor, si bene intellexerit (arbitror), ulterius non habebit.

Minutus labor syllabis litterisque tractandis [ms., tractandus], modo factus ex nominum derivatione, modo ex casibus sermonum, modo ex motu atque sito, modo ex euphoniæ consonantia, modo ex Græcarum litterarum similitudine: probans quid scribere debeas, et quid vitare contendas: modo ut quoque littera simplex in quibusdam sermonibus recte quidem scribi dicat, sed n litteræ sonum plerumque illi succedere posse testetur. Itaque quod ante scribebatur per u et o, per duo u u modo scribere nobilis rectitudo scribendi per vias certissimas investigata esse videtur; et ideo præsens opus non desit directum, ut vulnus, vulnus; i pro e, ut quod antiqui magni, nos magnæ; c pro q: veteres quum, moderni cum scribi rectius æstimarunt; et cætera quæ subtili quidem, sed necessaria distinctione narrantur, non velociter transcurri, sed sollicita mentis intentione tractavi; ut quæ incipis bene dicere, ad finem perfectionis inoffensa debeas pronuntiatione perducere. Nam si vobis adsit capiendi desiderium, **606** quæ prius per moram quæsistis, prolinus inoffensa velocitate transcurreretis.

Gloriosum profecto studium, et humanis ac divinis litteris (ut videtur) accommodum, quod loqui debas, competenter scribere; et quæ scripta sunt, sine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim articulata a pecoribus nos sequestrat; scribendi vero ratio ab imperitis dividit et confusis: ita perfectum hominem duo ista sibi vindicant ac defendunt. Nam cum sibi talia, quæ sunt duo lumina, consentiunt, utraque recta, utraque decora sunt: cum vero a se discrepare cœperint, vitium strabæ foeditatis incurunt.

Erit itaque propositum nostrum, quæ competenter modernæ consuetudini ab antiquis tradita sunt, quasi in unam coronam redigere, et usui celeberrimo deputare; illa vero quæ antiquitati magis conveniunt, expedit sine dubitatione relinquere, ne labor assumatur incongruus, qui præsentis sæculo videtur inutilis. Sit ergo in primo libro Institutionum nostrarum, titulo decimo quinto, quemadmodum legi debet cœlestis auctoritas: ubi idiomata legis divinæ communi usui repugnantia non permixtus dispari. Hic autem, in libro scilicet Orthographiæ, liberius et generaliter appetatur, quemadmodum ex regulis artium humanarum, salva auctoritate senio-

rum, cuncta lectio decora nimis et correctæ reddatur. Si quis autem auctores orthographos in textu suo legere fortasse voluerit, transcriptos inveniet, quos ego, quantos potui reperire, monasterio meo, præstante Domino, dereliqui; ut latius dicta probare possitis in auctoribus suis, quos non propter fastidium vestrum deflorandos esse putavimus. Illud etiam vos magnopere credidi commonendos, ut distinctiones sensuum sollicita mente perquirere ac ponere debeatis, sine quibus neque legere quidem competenter, neque intelligere prævaleamus.

Scire autem debemus Donatum artigraphum de posituris ita tractasse, ut non ibi ordinem, sed virtutes earum potius exprimere videatur. Nam si distinctionum seriem per gradus cognitos sequeretur, primo plenam, deinde mediam nequaquam ponere potuisset, deinde magis inciperet, ubi prædictæ posituræ ad finem tendere comprobantur. Sequitur subdistinctio, deinde media, quæ plenam semper præcedunt potius quam sequuntur. Sed (sicut visum constat esse doctissimis) hunc debemus ordinem custodire; ut primo de subdistinctione dicamus, quæ ibi semper apponitur, ubi in commate sermo suspensus adhuc reddendus esse cognoscitur; ut, Arma virumque cano; ubi totius operis summa conclusa est. Arma enim, ancilia Virgilius, virumque dicturus est. Sed quoniam, cano, respicit ad utrumque, hic, id est, arma, subdistinctio recte ponenda est. Mediam vero affigendam esse constat in commate, cum nullus sermo deest, sed gradatim tendit ad plenam, ut,

Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis:

Plena est autem, ubi finitur perfecta sententiæ: ut est illud,

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Subdistinctionem vero vel mediam non credas ipsum ordinem semper tenere, quem diximus, ut subdistinctio præcedat, et media consequatur: sed pro ratione supradicta locis congruis apponuntur; ut distinctiones istæ bene positæ sensum nobis lectionis evidenter aperiant. Nam si aliter distinguas, sine dubitatione cuncta confundis.

Has vero distinctiones, seu posituras (Donato testante) Græci *diæresis* vocant. Periodus est autem per longum plenæ sententiæ ducta pausatio; cujus partes sunt cola et commata. Sed antequam opus Orthographiæ inchoare videamur, præfationem Phocæ artigraphi, exempli causa, judicavimus apponendam; quæ cuncto operi nostro, quasi a nobis prolata sit, ita omnibus modis videtur accommodata.

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt:

Sed nova te brevitatis asserit esse meam.

Omnia cum veterum sint explorata libellis,

Multa loqui breviter sit novitatis opus.

Te relegat juvenis, quem garrula pagina terret

Aut si quem paucis seria nosse juvat.

Te longinqua petens comitem sibi ferre viator

Ne dubitet, parvo pondere multa vehens.

Te si quis scripsisse volet, non ulla queretur

Damnâ, nec ingrati triste laboris onus.

*Est quod quisque petat : nunquam censura disertis
Hoc contemnet opus, si modo livor abest.*

Commemorati sunt auctores Orthographiæ, ex quibus alii ipso, alii præposterato ordine similia dicunt, alii vero diversa deserunt; sed omnia nobis absolute nosse convenit. Nam et illi qui paria dicunt, communia dicta confirmant; et isti qui varia ponunt, per verba multiplicia commonent quemadmodum scribere debeamus, et loqui. Nunc ordo scripturæ qui ab antiquis positus cognoscitur, nihilominus est dicendus.

CAPUT PRIMUM.

*Gnæi Cornuti de Enuntiatione vel Orthographia ista
relata sunt.*

Animadverti quosdam, Emili amice, eruditos etiam *m* litteram, nec ubi oporteat dicentes, nec ubi oporteat supprimentes. Hoc ne fiat, hinc observari poterit, si simul subjiciam, si quid ad rectam scripturam pertinet, et ad divisionem syllabarum. Igitur si duo verba conjungantur, quorum prius *m* consonantem novissimam habeat, posterius a vocalibus incipiat, *m* **607** consonans perscribitur quidem; cæterum in enuntiatione durum et barbarum sonat. At si posterius verbum quamlibet consonantem habuerit, vel vocalem positam loco consonantis, servat *m* litteræ sonum; par enim atque idem est vitium, ita cum vocali sicut cum consonante *m* litteram exprimere.

Est quædam littera in *F* litteræ speciem figurata, quæ digamma nominatur, quæ duos apices ex gamma littera habere videtur. Ad hujus similitudinem soni nostri conjunctas vocales digammon appellare voluerunt, ut est votum, virgo. Itaque in prima syllaba digamma et vocalem oportuit poni, fotum, firgo: quod et Æoli fecerunt et antiqui nostri, sicut scriptura in quibusdam libellis declarat. Hanc litteram Terentius Varro dum vult demonstrare, ita perscribit *va*: qui ergo in hac syllaba sonus est, idem litteræ erit. Nos hodie *u* litteram in duarum potestatem coegimus; nam modo pro digamma scribitur, modo pro vocali. Vocalis est, cum ipsa per se est. Hoc enim cum cæteris quoque vocalibus patitur. Si cum alia vocali est, digamma est, quæ est consonans. Tres vocales quibusdam videntur esse sub una syllaba vacuæ. Errant si ita putant; nam nusquam apud Græcos, neque apud Latinos ex tribus vocalibus syllaba constat: quare similiter hic quoque digamma erit, et duæ vocales similiter.

Sed cadit in questionem, et aliis per *t*, aliis per *d*, placet scribi. Apud antiquos enim scio sed sedum fuisse: unde nos, duabus litteris novissimis ablatis, reliquis litteras, salva *d*, in usum habemus: quemadmodum si quæreretur, sat, qualiter scribi oportet, diceremus per *t*, quod integrum ejus sit satis.

Q littera tunc recte ponitur, cum illi statim *u* littera, et alia quælibet una, pluresve vocales conjunctæ fuerint, ita ut una syllaba fiat. Cætera per *c* scri-

A buntur. Hoc Lucio quoque videtur. Nonnulli putant auribus deservendum, atque ita scribendum, ut auditur. Est enim fere certamen de recta scriptura, in hoc, utrum quod audimus, an quod scribi oportet, scribendum sit; ego non omnia a auribus dederim. Quotidie, sunt qui per eo, cotidie scribant: quibus peccare licet; desinrent si scirent quotidie inde tractum esse, a quot diebus, hoc est, omnibus diebus. Qui, syllaba per *q*, *u*, *i*, scribitur: si dividitur, ut, si cui, ut huic, per *c*. Hoc item in cæteris notabimus, ut in divisione *c* littera sequatur (si tamen secundum antiquam enuntiationem fuerit), quoniam genitivus et ablativus non dividitur.

B Causam, per unam *s*; nec quemquam moveat antiqua scriptura; nam et accusare per duo *ss* scripserunt; sicut fuisse, ivisse, esse et caussasse per duo *ss* scriptum invenio. In qua enuntiatione quomodo duarum consonantium sonus exaudiatur non invenio.

Vostra olim ita per *o*, hodie per *e*: ut, adversa adversa, pervorsa perversa, votare vetare, vortex vertex, convollere convellere, amplociere amplectere.

C Malo, qui putant ab eo quod est Græco μάλλον comparativo modo descendisse, et per duo *ll* scribunt, peccant. Non enim a Græco translatum est, sed ab antiquorum consuetudine, qui primo magis volo dixerunt, postea a pluribus elisionibus hoc verbum angustaverunt; ut, mage volo, deinde mavolo, quod frequentissimum apud illos est: novissimo hoc subsistit, ut malo esset. Sed malle per duas *ll*, magis enim velie est. Item nolo per unum *l*: nolle per duo *l*; nolo enim ne volo est, nolle, ne velle. Denique ut se verbum habet, ita ea quæ ex illo componuntur.

Alia sunt quæ per duo *u* scribuntur, quibus numerus quoque syllabarum crescit. Simili enim vocali vocalis adjuncta, non solum non cohæret, sed etiam syllabam auget; ut, vacuus, ingenuus, occiduus, exiguus. Eadem divisio vocalium in verbis quoque est, metuunt, statuunt, tribuunt, acuunt. Ergo hic quoque *c* littera, non *q* apponenda est.

D Lacrumæ, an lacrimæ; maxumus an maximus; et si quæ similia sunt, quomodo scribi debeant, quaesitum est. Terentius Varro tradit Cæsarem per *i* ejusmodi verba solitum esse enuntiare et scribere: inde propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam; sed ego in antiquiorum multo libris, quam Caius Cæsar est, per *u* pleraque scripta invenio. Optumus, intumus, pulcherrumus, lubido, dicandum, faciendum, maxumæ, monumentum, contumelia, minumæ. Melius tamen est, et ad enuntiationem, et ad scribendum, *i* litteram pro *u* ponere, in quod jam consuetudo inclinavit.

Vineas, per *e* quidam scribendas tradiderunt, si hæ significarent quas in agris viderimus: ac contra per *i* vinias illas sub quibus latere miles solet, quod

^a Est is Lucius Cæcilius vindex.

discrimen stultissimum est. Nam neque aliunde vineæ castrenses dictæ sunt, quam quod vineis illis agræstibus similes sunt.

Exstinguunt, per *u* et *o*: qualem rationem supra reddidi de *q* littera, quam dixi oportere in omni declinatione duas vocales habere, talis hic quoque intelligenda est, exstinguo; est enim, ab *ex*, et *stinguo*, et ob hoc exstinguunt, licet enuntiari non possit.

Intervallum duas *ll* habet; vā lūm enim ipsum non aliter scribitur, a quo intervallum. Varro dicit intervalla esse spacia quæ sint inter capita vallorum, id est stipidum, quibus vallum fit, unde cætera quoque spacia dicunt.

Observanda pusillo diligentius præpositionum cum verbis a vocalibus compositio, ut consonantes novissimas præpositionum sciamus non durare, sed mutari plerumque. Itaque nonnunquam quæ consonantes verborum aut vocabulorum primo loco sunt, easdem necesse est fieri et in præpositionibus, quæ propter lenitatem quoque omnino enuntiari sæpe litteræ præpositionum non possunt: quando autem fiat, quando non, sono internoscimus.

Accedo duo *cc*, attuli duo *ll*, assiduus duo *ss*, arideo duo *rr*, apparo duo *pp*, annuo duo *nn*, alligo duo *ll*. In his non solum propter lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo sonare *d* littera potest. Ubi sonat, et ibi scribitur, cum *f* consonanti adjungitur; ut *adfluo*, *adflui*, *adfectus*; contra *b* non sonat, *offui*, *offero*, *offendo*. In aliis etiam consonantibus idem patitur, ut *suggero*; ostendi enim supra digamma consonantis vim habere.

Est ubi *b*, quamvis incredibile est, in *s* cogatur; ut *suscipere*, *sustinere*, *suspendere*, *suscitare*: et quod antiqui dixerunt *susollere*, nos præterito *sustuli*.

Item præpositio ad *f* litteram formatur: ut, *effluo*, **EOS** *effodio*, *effero*, *efficio*, nec minus informatur *escendo*: alicubi tamen sonat, et ob hoc necessario scribitur *exilio*, *exsicco*. Itaque ubi sonaverit ibi ponemus.

Tantus et quantus in medio *m* habere debent, quam enim et *tan* est: unde *quantitas*, *quantus*, *tantus*. Nec quosdam moveat, si *n* sonat; jam enim supra docui *n* sonare debere, tametsi in prima scriptura *m* posita sit.

Exsiliū cum *s* (ex solo enim ire est) quasi exsiliū, quod Græci *ἔξορισμὸν* dicunt: antiqui *exsoles* dicebant.

H, sicut in questione est littera sit, necne; sic nunquam dubitatum est secundo loco a quacunque consonante poni debere, quod solus Varro dubitat. Vult enim auctoritate sua efficere, ut *h* prius ponatur ea littera, quæ aspirationem conferat; et tanto magis hoc tentat persuadere, quod vocalibus quoque dicat anteponi: ut, *hæres*, *hircus*. Sed Varronem præterit, consonantem ideo secundo loco *h* recipere, quod non possit ante aspirationem nisi vocales habere. Itaque et ante, et post, si *h* littera cuicunque tali adjungatur, non sonabit. Hæc enim natura vocalium est, ut sive ante se, sive post se habeant *h*,

A quoque genere, enuntiationem non impellant. Præterea in libro quem de Grammatica Varro scripsit, cum de litteris dissereret, ita *h* inter litteras non esse disputavit. Quod multo minus mirum, quam quod *x* quoque litteram esse negat. In quo quid viderit, nondum deprehendi: ipsius verba subjiciam. Litterarum partim sunt et dicuntur: ut, *a* et *b*; partim dicuntur et non sunt, ut *h* et *x*; partim sunt, neque dicuntur, ut *φ*, *ψ*. Vehemens et vemens apud antiquos, et apud Cæronem lego; æque prebendo, et prendo, hercule et hercle, nihil et nil. Hæc observari eatenus poterunt consuetudine potius quam ratione, in his præcipue verbis quæ aspirationem habere debent.

B Y littera antiqui non semper usi sunt, sed aliquando loco illius *u* ponebant. Itaque in illorum quoque libris hæc scripturam observandam censeo, *Suriam*, *Suracas*, *sumbola*, *sucophantas*; at in nostris corrumpi non debet. Illud etiam non video, quare huic litteræ *h* aspirationis gratiam amoveam; ipsa enim per se aspirativa est, et quocunque vocabulo primum locum habuerit, aspiratur, *Yacinthus*, *Yllus*, *Ymetus*; et tanto magis aspiratio addenda non est, quanto apud Latinos vocabula non sunt hæc littera notata.

Varroni enim placet *r* litteram, si primo loco ponatur, non aspirari. Lector enim ipse, inquit, intelligere debet *Rodum*, tametsi *h* non habeat, *Rhodum* esse; retorem esse *rhethorem*. Sed eadem observatio non necessari est in *r* littera; sunt enim verba primo loco *r* litteram habentia, non minus Latina quam Græca. Itaque merito auferemus aut amovebimus aspirationem a *Roma*, *regina*, *rapa*, *Rodus*.

Z in antiquis libellis modo scripta est, modo non: sed pro illa duæ *ss* ponebantur, ut *crotalizo* *crotalisso*; *malacizo* *malacisso*, et his similia. Sed viderint illi, qui cum verbis integris Græcorum uti non erubuerint, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nobis satius est alieno bene uti, quam nostro [*ed.*, nostra apponere] inelegerant.

CAPUT II.

Ex Velio Longo ista deflora'a sunt.

At, si conjunctio fuerit, per *t* scribendum est, ut est,

At te nocturnis juvat impallescere chartis.

D si præpositio, per *d*, ut est,

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures.

Atque, item conjunctio composita, per *t* similiter scribenda est. Apud præpositio per *d* scribi debet; sicut, *ad patrem*: quoniam veteres sæpe apud pro ad usi sunt; et duabus ex eis mediis litteris sublati, id est, *p* et *n*, ad remanet.

Item quit, per *t* scriptum, verbum est tertiæ personæ, cujus prima *st* queo, secunda quis, tertia quit: ex quibus componuntur *nequeo*, *nequis*, *nequit*, *inquo*, *inquis*, *inquit*. Per *d* autem adverbium: ut, *quid faciat lætas segetes*; et quæ ex eo componuntur; ut, *quidquid*, *siquid*, *aliquid*, *nunquid*, et his similia. Id, per *d* scriptum, pronomen est neutri generis, ab eo quod est, *is*, *ea*, *id*; per *t* vero signatum, indicat

verbum tertiæ personæ, ab eo quod est, eo, is, it.

Placet etiam Delmatiam scribamus, non Dalmatiam; quoniam a Delminio [*ms.*, Delmino] maxima ejusdem provinciæ civitate tractum nomen existimatur.

Feriv quoque, non fereæ scribendæ sunt: quia apud antiquos feriv non fereæ dicebantur.

Actuarii et actarii, utrumque dicitur. Sed actuarii nominantur diversis actibus generaliter occupati; actarii vero scriptores tantum dicuntur actorum.

Item aliud est esse Cilonem, aliud Chilonem. Cilonem vocantur homines angusti capitis et longi, et *h* aspirationem non habet: Chilonem vero, cum *h* aspiratione scripti, a brevioribus labiis homines vocantur; quod est a Græco vocabulo derivatum, *κίλον*: unde Achillem quoque ferunt esse nominatum.

Conjux sine *n* putat Nisus artigraphus esse scribendum: quoniam in genitivo casu facit conjugis. Mihi autem videtur non evellendam exinde hanc litteram, qua sonus enuntiationis exprimitur. Nam quamvis asserat non esse onerandam supervacuis litteris dictionem, ego tamen non fraudandum sonum æstimo suis litteris, quibus integre et plenius [*ed.*, integer et plenus] auribus intimatur.

CAPUT III.

Ex Curtio Valeriano ista collecta sunt.

Q littera tunc recte ponitur, cum eam statim *u* littera sequitur, juncta cum alia vocali vel vocalibus diphthongis, ita ut unam syllabam faciat, ut: Quirites, quæstio, quærite. Cætera vero per *c* scribi debent; ut, cujus, Cumæ, et reliqua hujusmodi. Cum, quando præpositio erit, per *c* scribitur; ut est illud:

Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.

quando autem adverbium est, per *q* scribendum. Veteres enim quando, quum dixerunt; ut est: Quum navis ex Asia venerit: cæteraque hujusmodi adverbia similiter scribenda sunt; ut, quoquumque, ubiquumque.

Hujusmodi per *c* litteram scribendum est; **609** Antiqui enim pronomibus *ce* addebant; ut, hiece, illicce, ist'cce: unde subtracta eadem novissima littera, *c* relictum est; ut, hic, illic, istic; sed hoc in solo genitivo casu articularis pronominis, qui est hujusce, adhuc eadem syllaba ce integra manet.

Cur, alii per *c* scribendum putaverunt, dicentes non posse *q* litteram poni, ubi *u* esset sine alia vocali, secundum regulam supradictam; alii per *q*, eo quod originem trahat ab interrogativis adverbis, quæ sunt, quando, quorsum. Usus autem obtinuit ut cur per *c* scribatur.

Partubus et partibus, arcubus et arcibus, artubus et artibus, veteres quidem indifferenter scripserunt: nos possumus observare, ut ab eo quod sunt partus, id est fetus, partubus scribamus; ab eo autem quod sunt partes, partibus. Itemque ab eo quod sunt arcus,

arcubus; ab eo autem quod sunt arces, arcibus; et rursum ab eo quod sunt artus, id est membra, artubus; ab eo autem quod sunt artea, artibus.

Tres litteræ sunt apud Græcos ζ, ξ, ψ; ex his in usum nostrum transtulimus ζ; item pro ξ, nos *z* utimur: ψ nullo modo transferri potuit, sed vis ipsius translata est in *ps*: ut quæ per ψ scribuntur, per *ps* scribamus. In cæteris casibus, aut in *bis* exeunt, aut in *pis*: ut, cæleps, cælibis; auceps, aucupis; cinips, ciniphis.

Divisionem præterea syllabarum ad *b s*, et *p s* pertinentem, hanc observabimus: quod ubicunque *ps* erunt, dividi non possunt; sed ad sequentem aut antecedentem syllabam applicabuntur, tanquam unius litteræ potestatem habeant: apstinni, *aps*, et tenni; apscassi, *aps* et ces-i, apscendo, *aps* et condo. At ubi *b s* fuerint, dividantur necesse est; ut: obstupni, obstuideo, obsum, obstrepi. Præterea *b s* nunquam conjunctas invenies, non enim possunt facere syllabam, etsi primam quidem vocalem habent: fallunt quasi ipsæ consonent; ut, trabs, quam dicimus trabem. Cæterum si ante vocalem ponantur, nullo modo enuntiationem capiunt: contra *p s* etiam præpositæ sic sonant, ut apud Græcos ψ.

Eandem rationem puto observandam et in verbis quæ præterito tempore et futuro incertum est *p an b* habere debeant. Nam sicut in casibus nominum *p* littera in *b* commutatur, ut est cæleps, cælibis, ita in temporibus quoque verborum econtrario *b* in *p* commutatum videmus; ut scribo, scripsi, scriptura; labor, lapsus, lapsurus; nubo, nupsi, nuptura. *Z* in antiquis libris Latinorum scripta non est; sed pro illa, duo *ss* ponebantur, crotalizare, crotalissare. Sed viderint illi qui [*ms.*, quod] cum verbis quibusdam integris Græcorum uti in Latina lingua non erubuerunt, erubescendum crediderunt litteras Græcas intermiscere. Nam satius est alienis bene uti quam nostra ineleganter apponere.

Præsto nos per *o* scribimus, veteres per *u* scripserunt; sed præsto dicendum est, ut, sedulo, et optato, et sortito. Inde et præstolari, non præstulari. Nec mirum est veteres *u* littera pro *o* usos, nam et *o* pro *u* usi sunt. Publicum enim, quod nos publicum, et quod nos culpam, illi colpam dixerunt. Super per *p* scribendum, non per *b*. Neglegere per *g*, non per *c* scribendum. Eutalium, Eupolim, et alia hujusmodi, quidam per *y* litteram putaverunt, eo quod Græca esse dicerent; sed apud nos *y* littera nunquam vocali conjungitur.

CAPUT IV.

Ex Papiriano ista collecta sunt.

Æ syllaba, quam nunc in fine sermonis diphthongon scribimus, ut, cogitationes magnæ, apud antiquos per *ai* scribebatur, ut esset distantia genitivorum a dativis. Nam genitivo hanc divisionem dabant, ut non esset disyllabus similis dativo, sed trisylla

* Hunc grammaticum prætor cæteros advocat aliquando P. isicianus.

bus inveniretur, ut, magnai, Asiai, aulai, rugai, ferai A [ms., frugiferai].

Reliquiæ et reliqui per *c* scribebantur: ut reli-cuus et vacuus, sic relieui et vacui; sic mortuus et mortui, strenuus, strenui; ut nunc reliquiæ vel exsequiæ, per *q* scribuntur.

Cotidie, per *c* et *o* dicitur, ut scribitur, non per *q*; quia non a quoto die, sed a continenti die dictum est.

Hand, quando adverbium est negandi, *d* littera terminatur, et aspiratur in capite; quando autem conjunctio disjunctiva est, per *t* litteram si e aspiratione scribitur.

Male per unum *l*, quod est magis volo. Malle, per *d o ll*, quod est magis velle. Nolo per unum *l*, est enim non volo. Nolle, per *d o ll*, quod est non velle. B Primo querela apud antiquos per unum *l* scribatur, sicut suadela, tutela, candela, corruptela: quamvis usus sibi etiam apud eos vindicaret, ut aliqua in figura diminutivorum per duo *l* scriberentur: ut, capella, fabella, tabella. Nunc autem etiam querella per duo *l* scribitur.

Narare per unum *r* scribitur, ut Varroni placet, secutus est enim etymologiam nominis ejus, qua gnatus dicitur quis, qui scit et accepit quod loqui debeat. Denique compositio verbi ita scribitur, ignorare, quod non per duo *r*, sed per unum scribitur. Ideo et narratio unum *r* habere debet.

Quot, quando numerus est, per *t*; quando pronomen, per *d* scribendum est. Nam totidem per *t* scribitur, quia numerus est.

Quæcumque verba ab *s* littera incipiunt, si composita sint, ut ex præpositionem accipiunt, servati *s* littera scribuntur: ut, speco, exspecto; salio, exsilio. At cætera verba quæ *s* in principio non habent, onerari non debent: æstimo, existimo; acuo, exactio; agito, exagito.

Prendo dicimus et prehero, ut hercle et hercule, nihil et nibili. Sed in his verbis, quæ aspirationem habere debent, hæc observari eatenus poterunt, quatenus consuetudo permiserit; sed tamen libellus nos evidenter docet, qui inferius de aspiratione scriptus est.

Traps ab eo quod dicitur trabis, et urps, per *p* debent scribi, licet Varro per *b* scribendum putet quod in reliquis casibus *b* habent. Sed tamen cum ψ littera Græca nullo modo transferri poterit in usum nostrum, et vis ejus per *p* et *s* litteras scribatur, necessarium est ut ubi ψ Græcum sonat apud nos (quod vocari non potest) per has litteras scribatur, id est *p s*, licet in obliquis casibus *b* habeant: ut, cæleps calbis, urps uris; item in aliis ipsam retineat: ut, auceps aucupis. Unde apparet in his casibus mutare nos debere *p* et *b*, in quibus se etiam ambæ consequuntur, interposita vocali. Hanc etiam regulam sequitur in *p*, quæ et ipsa per *p* et *h* constat: ut, cinips, **SIO** ciniphis, quæ in nominativo casu *p* et *s*, in aliis casibus per *p* et *h* scribitur.

Quicquam, in medio per *c*, non per *d*, scribi debet.

In compositione enim plerumque *d* in *c* commutatu, ut in præpositionibus, accedo, accumulatio.

Formosus sine *n*, secunda syllaba scribendum est, ut, arenosus, frondosus, aquosus, herbosus; participia vero habeant *n*, ut tonsus, tunsus, mensus, pransus. Antiquorum nulla observantia fuit, cum *n*, an sine *n* scriberent, illi enim tosus, tusus, prasus plerumque scribebant.

Y Græcum nos in quibusdam in *u* convertimus, ut Cymas, Cumas, cyminum, cuminum: in quibusdam non vertimus, ut, Syria, Cyriacus, symbolum, sycophanta.

Forfices secundum etymologiam debemus dicere et scribere: ut si a filo dicamus, *f* debeamus ponere, ut forfices, quæ sunt sartorum; et si a pilo, per *p*, ut forpices, quæ sunt tonsorum; si a capiendo, per *c*, ut forcipes, eo quod formum capant, quæ sunt fabrorum; formum enim dixerunt antiqui calidum, unde est formus.

Vulgus, vulum, parvum, to-vum, sunt qui putant per duo *u* scribi non debere: quod similis vocalis vocali adjuncta, non solum non cohaereat, sed etiam syllabam augeat, ut est vacuus, ingenuus, cecidius, exiguus, perspicuus, et in verbis, metuunt, tribuunt, statuunt. Sed Velius Longus per rationem præsumptam decipi eos putat, quod primitivus, et adoptivus, et nominativus, et alia per *u* et *o* scribantur. Nam aliter scribere, et aliter pronuntiare vecordis est. Cum enim per *o* scribant, per *u* emittant. Præerea qui contra sentiunt, non respexerunt unum *u* toties consonantem vim habere, quoties per consonante ponitur, quod apud Græcos digammon vocatur: ac sic fieri, ut nominativus duas quidem *u* litteras habeat, sed priorem pro consonante, posteriorem pro vocali scilicet positam. Sic et Donatus dicit, quoties *u* et *i*, seu *s* bi, seu aliis vocalibus præponuntur, loco habendas esse consonantium. Hiemps, ut Cæcilio [ms., Sellio] videtur, *p* habere propter *m* litteram non debet, quod satis sine ea littera *m* sonet; vel quod per omnes casus ne vestigium quidem illius appareat. Sumpsit autem quaeritur an possit sine *p* littera, ut hiemps sonare: sed quia et in alia declinatione *p* respondit, cum dicimus sumptus, sumpturus, necessario per *p* scribi debet.

A, et ab, et abs, et an præpositiones unius generis sunt: velut cum dicimus, a me, ab illo, abstuli, au-lugi. Sed observandum, ut tunc ab præpositio scribatur, quotiens parti cuiuslibet orationis conjungitur, quæ a vocali incipiat, ne dictio multis consonantibus oneretur. Si vero a consonante pars aliqua, cui præponitur inci, i. e. non est ponenda ab præposito, sed a solum; ut, a fratre, a vicino, ab homine, ab urbe. Abs vero apud nos nominibus, cum quibus in compositione [ms. conclusione] venit, respuenda est; ut est, ab urbe venio, non abs urbe venio. Nam in compositione non est evitanda, ut abscondo, abstineo. At quoque his præponenda est, quæ a consonantibus incipiunt.

In præpositio si composita sit, et *p*, aut *b*, vel *m*, sequatur, *n* in *m* convertit; ut improbus, imbuo, im-

muta'. Quoties vero *g* illam sequitur, *n* amittit; ut, *ignarus*, *ignotus*, nam *gnarus* et *gnotus* simplices sunt.

Ad præpositio interdum retinet *d* litteram; ut, *adfert*, *adluit*; interdum variat, ut, *ammonet*, *animinicum*. Plerumque evenit, ut consonantes quædam verborum aut vocabulorum conjuncte huic præpositioni, mutantur; quando autem fiat, quando non, sono internoscemus. Accedo duo *cc*, attuli duo *tt*, ut, *assiduus* duo *ss*, *appareo* duo *pp*, *alligo* duo *ll*, *annuo* duo *nn*. Est etiam ubi necesse est hanc litteram interire, id est, *d*, ut, *aspiro*, *aspicio*; nulla enim consonans per *d* in credit, sed omnino *d* deperit.

Ex præpositio sequentibus *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, litteris; et *u* et *i*, cum pro consonantibus sunt, *x* litteram amittit, ut, *ebibit*, *edidit*, *egessit*, *elusit*, *emicit*, *enarravit*; sequente vero *f*, nostra consuetudine in eandem litteram mutat, ut *effundo*.

Ob præpositio interdum ponitur plena, ut est, *obire*, *oberrare*; interdum in eandem litteram transit, a qua sequens sermo incipit, ut *offusit*, *ommutuit*, *opposuit*; sequente vero *n*, loco consonantis posita, integra custoditur, ut, *obversus*, *obvius*.

Sub præpositio, ut *superior*, interdum *b* litteram servat, ut, *subire*, *subesse*, *subauscultare*; interdum mutat in eandem litteram a qua sequens incipit verbum, ut *sufficit*, *suffigit*, *summovit*, *sumministrat*, *supponit*, *supprimit*, *suggerit*; sequente *r* littera integra manet, ut, *subrado*, *subremigo*, *subrideo*, nec unquam sequente *r* littera corrumpitur.

B in *s* mutatur, sequentibus *t* et *c*, ut, *sustulit*, *suscepit*.

De præpositio aut plena in compositionibus ponitur, ut *deducere*, *demonstrare*, *dedrudere*; aut correptione *e* litteræ corrumpitur, ut, *deorsum*. Nam quando in *i* litteram transit, ut est:

Aera dimovit tenebrosam, et dispulit umbras,
non est a præpositione *de*, sed *dis*, ut, *distraho*, *dispereo*.

Dis præpositio sequentem litteram *s* non amittit, ut, *dispicio*: sequentibus vero *b*, *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r*, amittit, ut, *dibucinat*, *diducit*, *digerit*, *dilacerat*, *dimovet*, *dinoscit*, *diripit*. Interdum *s* littera, sequente *r*, in eandem litteram mutatur, ut, *dirumpo*; sequente *f*, consuetudine in eandem mutat litteram, ut *diffundo*.

Re præpositio non tantum plena præponitur quibusdam partibus orationis, ut, *removet*, *refricat*, *resirat*; sed et *d* litteram assumit, ut est, *redire*, *redolere*. Sed interdum *d* littera geminatur, quotiens ab eadem littera sequens incipit syllaba, et una pars orationis expletur, ut, *reddere* dicimus, *geminata d*; *reducere* autem simplici ut *mur*.

Trans præpositio interdum plena est, ut, *transulit*, *transactum*, *transeo*, *transitus*: interdum minuitur, ut, *trajicit*, *traducit*.

Sine præpositio interdum assumptione litteræ *d* corrumpitur, ut, *sedulo*, *sedulo*.

Pro præpositio, cum sit naturaliter longa, inter-

A dum in compositione corrumpitur, partim correptione, ut, *prævus*; partim assumptione litteræ *d*, ut, *prodest*, *proditus*, *prodigus*; interdum integra est et ipsa, et pars cui conjungitur, ut, *procuro*. Sequentibus *i* et *u*, cum pro **611** consonantibus sunt, nonnunquam litteram perdit, aut mutat, ut, *providens*; aut adsumit, aut corripitur, ut, *profertur*.

Circum præpositio, sequentibus vocalibus, *m* litteram in enuntiatione amittit, in scriptura servat; sed cum *i* et *u* vocales loco consonantium posita sequuntur, et scribitur, et enuntiat: ut, circumvenit, *ei* cumjacet.

Ante præpositio interdum integra manet, ut *anteactum*, *antevenit*, *antecedit*; interdum mutatione in *i* litteram corrumpitur, ut, *antistat*, *anticipat*.

B Inter præpositio in una voce sequente *i* littera, *ri* in eandem mutat, ut, *intellego*; cæteris litteris sequentibus vocalibus, pro voce integra manet, ut, *interius*.

Cujus, et cui pronomina per *q* scribebantur, nos autem et ad brevitatem festinavimus scribendi, et illam pinguedinem linare maluimus.

Accerso per *c*, et arcesso per *r*; sed *accerso* significat *advoco*; *arcesso*, *repello*, *prohibeo*.

Coqui, *Gratus* artigraphus per *e* primam syllabam, secundam per *q* scribendam putavit; non enim dicitur *cocere*, sed *coquere*; ut *Virgilius*,

Apricus coquitur vindemia saxis.

V littera in quibusdam partibus orationis vitio inseritur, ut in eo quod est *urguere*; *urgere* enim dicimus, non *urguere*. *Virgil.* *Urgentur pœnis*, sine *u* positum est. Et illud,

Ungere tela nann, ferrumque armare veneno.

Nam quominus unguo debeat dici, evidenter apparet: quod nullum verbum est *vo* terminatum, sive junctum, sive solute, ut non eadem *u* servet in præterito; ut, *volvo*, *volvi*; *eruo*, *erui*. Ungo vero, non ungui, sed unxi facit: quomodo *pingo*, *pinxi*; et tamen non utique nomini quod hinc fingitur, sic insertam videmus *u* litteram, ut *evelli* non possit, sicut apud eundem *Virgilium*, *Et pingues unguere lædas*; et in consuetudine usurpatum *unguentum* dicitur: quod tam *u* sine *u* debet scribi.

Leprosi, a pruritu nimio ipsius scabiei dicti sunt, et ideo per *p* scribi debent.

Mil'è numerus, a quibusdam per unum *l* scribitur, quod milia dicimus, non millia; alii melius per duo *ll* existimant scribendum.

CAPUT V.

Ex Adamantio Martyrio de u et b.

Va syllaba præfulgens in capite nominis per *u* vocalem loco positam consonantis scribetur, quoniam apud Latinos hæc littera plus valet quam *b* muta, quia et vocalis est: et dum crassiorem exprimit sonum, transit in consonantium potestatem: ut *vates* *vanus*, *vagus*, *validus*, *vacuus*: *exceptis* *basio*, *balineo* et *baculo*, a quo *bacillus* nascitur diminutivus. Illa quoque nomina, quorum secunda syllaba in *a* litteram desinit, per *b* mutam scribentur; ut, *bal-*

thro ἄσως, balatus βλαχθῆός, baratrum, barba-

rus, ac talia.

Ve correpta, nominis principium obstdens, u digammon similiter habebit in scriptura; ut, venenum, vena, verecundus, venerabilis, vetus, vehemens, vehiculum: ita tamen, si non ab adverbio, quod est bene, compositionem habuerint nomina. Hæc namque per *b* mutam notabuntur, eo quod adverbium bene per *b* mutam scribi ratio regularis compellit hac de causa, quia constat quædam adverbia a nomine venire; et si nominis dativus casus singularis in *o* desinat, ultima *o* littera in *e* tam brevem quam longam conversa facit adverbium; ut, doctus, doc*e* i, docto, docte; malus, mali, malo, male. Ergo et bonus, boni, bono, bone debuit facere. Sed ne vocativus casus non adverbium putetur; ut est, o bone vir, visum est etiam penultimam *o* litteram in *e* convertere, ut hoc adverbium, illud nomen indicet. Igitur a bono factum est adverbium bene. Bonum vero per hanc litteram significari monstrabunt sequentia. Itaque si ab adverbio, quod est bene, composita fuerint nomina, per *b* mutam scribuntur: ut, benignus, benivolus, beneficus, dumtaxat a benefaciendo; nam a veneno per *v* scribi nullus ignorat.

Meminerimus tamen beatum a superiore abhorrere regula, quod primam syllabam nulla sequitur consonans. Et quoniam huic oppositur regulæ vehemens, et vehiculum, admonemus hoc facere aspirationem, ut in multis; hic quoque *v* prælatam videmus, quam poni pro consonante possibile est.

Væ diphthongus si ve sola est; ut, væ misero mihi, sive cum nomine compositi usus; ut væsanus per *v* digammon scribitur.

Ve producta, similiter in capite nominis constituta, siquidem masculini vel neutri generis erunt nomina, in quibus hæc præposita syllaba per *v* vocalem pro consonante signabitur; ut, venator, velum, verum, venabulum. Si vero erunt feminina tantummodo, quorum origo a masculino genere venire non cernitur, per *b* mutam scribentur; ut, besica, bellua, bestia: ita tamen, si non duarum fuerint syllabarum, nam mutabunt scripturam: ut, vena, vespa, et his similia. His quoque opponitur beta, quam Græci σῆτρον appellant: quoniam in Græco idem genus observari non potuit.

Præterea quærimus cur veritas, et feminini generis existens, et superans disyllaborum mensuram [*ed.*, naturam], per *v*, non per *b* scribatur. Sed dicimus, quod non est primæ nomen positionis, sed descendit a mobili genere; est enim verus, vera, verum, ex quo nascitur appellativum, veritas; et ideo primiforis sui regulam necessario defendit. Similimodo et venatrix masculini sui originem sequitur.

Vi longa, vel brevis, nomini præbens initium, si a numero bis, id est secundo, composita fuerit, per *b* mutam scribetur; discretionis enim gratia, bis numerus per hanc litteram scribitur, ut separetur a nomine monosyllabo, quod est vis, et necessitatem significat; veluti, biceps, bilinguis, biformis, bipatus, biennium, bimem, biga, biduum, bicolor, bi-

præmis, bigum, ac talia. Si autem pura remaneat numero, *v* traductam in consonantium potestatem habebunt positam; ut, victor, vinum, vitis, victus, viutor, vita, vidua, vipera, viator, visator; præter biumen, quod neutri generis con istens, numerum disyllaborum excessit. Bile etiam discretionis causa dicitur. Nam si fel significat, per *b* mutam; si abjectum aliquid, ac parvi pretii, per *v* scribetur. Bibula autem a verbo, quod est bibo, traducitur, cujus postea regulas dabimus.

Vo brevis, vel producta, servans principium nominis, per *v* litteram, vocalis amissa potestate, scribetur; ut, voluntas, vorago, vocabulum, vomitus, votum: bono tantummodo regulam superant, eo quod in tria genera dispersitum sit, cum prædictorum nihil figuram mobilium recipiat.

Bu, seu producta, seu correpta fuerit, præpositam *b* mutam habebit; ut, buxus, busto, butum, buccina, buccula, et hujuscemodi omnia; nullo enim modo poterat ipsa sibi *v* littera præponi, non conjuncta etiam aliæ consonanti in prima syllaba: cum tamen dissimilis continuo littera fuerit subsecuta; ut, vultus, vulgus, Vulcanus, per *v* digammon scribentur. Nam si prima syllaba desinat in consonantem, ex qua etiam secunda incipiat, *b* mutam retinet in scriptura; ut, bucca, bulla et similia.

Vac syllaba, quoties præposita fuerit, *v* vocalem habet pro consonante; ut, vacca, id est, jumentum; vaccinium, scilicet flos. Nam Bacchus, et baccha, bacchar, per *b* scribenda sunt.

C Bec et bic, syllabas cognovi deficere.

Boc, unum barbarum didici, ut est, Bocchos, quod *b* mutam habere cognovi in scriptura. Et scien tum quod nomina peregrina, si trahantur ad Latinum sermonem, *b* mutam sibi plerumque defendunt. Ideo autem diximus plerumque, quia sunt quæ Latinis regulis serviunt; ut, Massiva; hoc enim nomen, licet barbarum esse constet, tamen regulam Latinam in scriptura conservat, quam suus locus monstrabit.

Buc syllabam in uno reperi solummodo nomine, hoc est bucca, quod per *b* mutam scribitur.

Val, prima syllaba, si quidem *l* littera fuerit consecuta, per *v* scribetur; ut valles, et vallum; nam balæna et ballistra per *b* scribenda sunt. Si vero *l* non sequatur littera, per *b* mutam signabitur; ut, balteus, balbus, balva, id est janua: præter adverbium valde, eo quod per detractionem *l* litteræ, dictum esse non dubium est; valide enim integra dictio consistit, ut arbitrator: et hoc namque evenit de nomine; facit enim validus, validi, valido: ergo valide adverbium facere debet. Unde si voluerimus incorruptam emittere dictionem, primæ syllabarum subjaceat regulæ.

Vel syllaba, si quidem sola permaneat, erit conjunctio disjunctiva, quæ per *v* omnifariam scribetur: si vero caput fuerit nominis, *b* mutam habeat in scriptura; ut, bellum, bellissimum, et bellaria: præter velus, discretionis gratia. Nam si per *v* vellus scribatur, genere neutro ac declinatione tertia nuncupetur, ut

Janam significet, hoc vellus enim hujus velleris facit; si autem per *b* mutam notetur, genere masculino ac declinatione secunda declinabitur, ut scitum denuntiet: hic enim bellus, hujus belli, id est, scitus, vel jocosus, per casus declinabitur.

Vil syllaba, si fuerit antecedens, *v* vocalem habebit pro consonante, ut, villus vestimenti; villa, id est possessio.

Bam etiam vocalibus aliis intervenientibus in prima syllaba nullius nominis enuntiarum cognovi: nisi in glossematibus, bammum, *ἄμαρτον*, atque bambalo, *ψαλλιστής*: quæ per *b* mutam scribuntur.

Van, et ven, et vin, syllabæ, *v* vocalem habebunt pro consonante, ut, vannus, ventus, vindicta.

Vap, præfinita syllaba, *v* vocalem habebit pro consonante; ut, vappa, *ὄπαρής*. Alias vocales inter *u* et *p* collocatas inveniri defecere.

Ban, cum incipit syllaba, *b* mutam habebit positam; ut, barrus *ἐλίφας*, bardus *ἀναίσθητος*, bargus *ἄφυός*, barba. Excipitur nomen proprium Varro tantummodo.

Ver et Vir, syllabæ longæ vel breves, *v* vocalem loco positam consonantis habebunt; ut, vertex, virgilis, *πλειάδες*, verbum, virus, virga, virgo, virtus, virbus. Excipitur ab hac regula tantummodo berna, quod nomen licet ego invenerim per *v* scriptum, tamen quia illustris memoriæ audiavi Mennonium, hominem omnis facundiæ judicem, se dicentem de hoc reprehensum a Romano quodam disertissimo, quod per hanc enuntiaverit litteram: nos quoque notamus ac tentamus rationem reddere, quasi diversitatis causa: si enim berna, domi genitum significet, id est *οἰκογενής*, commune est duum generum secundum veteres, trium vero secundum meam sententiam; et per *b* mutam scribetur. Si vero temporale quoddam denuntiet, erit mobile; a vere namque vernus, verna, vernum fit, ut si quis dicat, vernus sol, verna hirundo, vernum tempus; et *v*, sicut prototypon ejus, in scriptura tenebit. His ita se habentibus, possumus etiam intelligere bernam dictum esse eum qui in bonis hæreditariis natus est. Bona vero per *b* litteram scribi supradicta ratio demonstrat.

Vor syllabam neque brevem neque longam in Latino sermone, ulli inveni præpositam nomini, nisi vortex, pro eo quod est vertex; sicuti volnus antiquos figurasse meminimus.

Bur similiter cognovi deficere, præter hoc quod in proprio dicimus nomine, id est burra; quod etiam per *b* mutam scriptum esse secundum regulam novimus in supradictis expositam.

Bes longam similiter nomen monosyllabum reperi; significat autem uncias octo; quod *b* mutam tenere consuetudo tradidit in scriptura, brevem invenire non potui. Nam vesper, vestis, ac similia, licet per *v* vocalem pro consonante scribantur, tamen juxta rationem supradictam, ubi fecimus *bes* longam, debent per *v* scribi: quoniam *s* littera sequenti syllabæ sine dubio jungitur.

Vos, si pronomen fuerit, in monosyllaba per *v* litteram scribitur; cum vero disyllabum fuerit, id est

vobis, prima syllaba per *v*, secunda per *b* scribetur, quando autem juveni nomen invenitur, ut est, Procumbit humi vos, *b* mutam habebit in monosyllabo nominativi et vocativi casus. Cum vero per alios casus ceperit geminari, in prima syllaba *b* continet, in secunda *v*; ut, bovis, bovi, bovem, a bove, sicut in supradicto pronomine variatis contrario litteris constat effectum.

Bat, in uno tantum reperi nomine generis neutri, pluraliter enuntiatio, id est battualia, quæ vulgo battalia dicuntur, quæ *b* mutam habere cognovimus, exercitationes autem militum vel gladiatorum significunt: inde etiam battuatores *τοὺς βασιανιστάς*, dici puto.

Vit, per *v* scribitur; ut, vita, vix et vox, monosyllabas didici tantummodo quæ per *v* litteram scribantur. Alias vocales *x* quidem litteræ antepositas, *b* autem litteræ coherentes, Latina nescit omnino facundia.

613 CAPUT VI.

De mediis syllabis ejusdem Adamantii Martyrii.

De syllabis in capitibus nominum positis (quantum potuimus) sine præmissione tractavimus. Notum enim omnibus esse credo quia necesse est *b* litteram syllabæ præpositam, si consonans fuerit consecuta in quacunque dictione, eam sine dubio scribi; ut *b* andus, gibbus, *ὑπρός*, braveium, latebræ, tenebræ, atque omnia talia. Nunc rationabiliter mediæ syllabæ nostrum sortientur laborem.

Va syllaba, in medio nominis posita, per *v* scribetur; ut avarus, calvare, præter carbasum, quod nomen Græcum magis quam Latinum arbitror. Ambages enim per *b* mutam notatur: aut quod præposita est *m* littera, aut quod ex duobus corruptis nomen arbitramur compositum, quasi amboactæ; unde dicitur etiam ambire. Ergo composita vel appellativa, vel traductitia, sive factitia, id est quæ ex aliis facta sunt, notare debemus, ut sequantur prototypa, id est primas positiones, ut novus, novalis, rivus, rivalis; et derivativa ab Alba, Albanus; a silva, silvanus; a privo, privatum; a libo, libatum vel illibatam.

Ve correpta, sive sola fuerit, sive adjuncta consonanti, per *v* vocalem loco positam consonantis notetur; ut, juvenis, alveus, fovea, advena, juveneus, caverna, noverca, et adversus præpositio, præter trabeam. Gubernator enim, licet per *b* mutam scribitur, tamen hoc nomen arbitror a guberni verbo figuratum consistere; cujus regulas postea meditabimur, cum ad tractatum *b* litteræ trifarium in nomine posite venerimus: ita tamen, si non diminutiva nomina vel derivativa fuerint. Illa enim (sicut superius diximus) prototypa sua sequuntur; ut, liber, liberus, libellus; vel imber, hibernus; flabrum, flabellum; tabula, tabella; taberna, tabernaculum; hellebator, imbellis vel imbecillis; fabula, fabella; quæ omnia per *b* mutam, ceu primiformia, scribuntur certissime.

Be producta per *b* mutam omnifariam scribetur;

ut, verbona, rubeta, ambesum, habena. Excipitur A steritate syllabæ venientes paulo post relegemus. avena, quæ significat tibiam, vel stipulam, discretionis gratia. Nam severus, quia a sævo venit, postpositæ causa, ve syllabæ consequitur regulam.

Vi brevis, per u vocalem, habentem vim consonantis, scribetur; ut, Favius, Flavius, avidus, Avivius, civitas, favilla, provincia, exuvia, manuvia, oblivium, diluvium, suavium, lividum, simpuvium, σιδος ακυβος ἱερατικοῦ; præter obitum nomen, et subito atque obiter adverbia: quæ ob, et sub, ut pote præpositiones, antiquos puto in scriptura servasse, b litteram non mediæ, sed primæ adjungentes syllabæ. Virbius est abstractus a regula, quoniam virum bis factum esse memorant: quem numerum per b mutam scribi antedicta declarant; quidam virum bonum; alii vero virbium, tanquam sit ἄρος ζιαβεθωκός; alii deum esse qui viribus præest, interpretantur. Præterea notatur ambiguus, namque m semivocali præposita in una eademque dictione, nunquam u littera pro consonante sequitur. Huic opponitur quamvis; sed hoc videtur esse compositum, cum posterior vis syllaba subjungitur plurimis: ut quavis, quorumvis, utrumvis, ac talia.

Observandum tamen, ne es pura syllaba terminaverit nomina. Si enim fuerint ita enuntiatæ, per b mutam mediæ syllabæ sive dubio scribentur, ut abies, scabies, rabies; at hæc quoque species bipertita consistit. Nam si trisyllaborum majorem habuerit numerum, per u necessario notabitur; ut, illuvies, proluvies, ingluvies, subluvia.

Lis syllaba terminata per b mutam scribi compulsi C nomina; ut, nobilis, mobilis, laudabilis, mirabilis, debilis, habilis, effabilis: exceptis servili, civili et ovile, quæ a servo, a civo, atque ove, et a vis syllaba poster tatis deducunt originem, cujus postea regula meditabimur. Licet enim habitus, excubiæ, probitas, arbitrium, dubium, ac talia, per b mutam scribantur, tamen hac de causa sit, quoniam a verbis figurata consistunt. Et sciendum quod quæcunque nomina cum verbis habent societatem, verborum regulis, quas postea loco suo dederimus, ipsa quoque necessario subiacebunt.

Bi, lon_a, si penultima fuerit, per b mutam scribetur; ut libido, rubigo, tibicen, ambitus, concubina, cubile. Sed hoc etiam manifestamus, quod harum quædam in transfiguratione corripuntur, ut, tubicen, tibia, cubile, cubitus, vel connubium: quæ licet vim longarum amiserint, tamen eandem scripturam et in derivationibus desiderant custodire. Sciendum præterea quia si in compositis nominibus, in penultima, vel in antepenultima sede, vi longa incidit syllaba, per u vocalem pro consonante scribetur, ut, invitus, divigenus, Lavinia, privilegium, ac talia. Privignum etiam huic regulæ inservire non dubito, quod per detractioem e litteræ dici pote: privgenum enim integram magis esse dictionem noster animus arbitratur.

Adinonemus quoque quod in derivativis hic etiam, sicut ubique, spectavimus primiformium regulas, ut, cervix, cervicale; pulvis, pulvinarium: quas a po-

Hanc regularum divisionem confirmat scriptura con- vivii; nam dissimili tempore vivii syllabæ constitutæ notantur similiter; quia prior, id est antepenultima longa est; et speciem regulæ meruit paulo ante memoratæ, ubi meminimus vi longam in antepenultima sede constitutam, per u vocalem habentem vim consonantis necessario scribi: manens altera brevis, supradictæ serviet regulæ, ubi diximus, vi brevem in medio nominis positam, per u vocalem notari. Regulam ego absurde non arbitror esse divisam.

Vo syllaba, longa vel brevis, in medio nominis posita, per u scribetur; ut, advocatus, frivolus, devotus, Favonium, divortium. Abortu et subole, regulam propter præpositiones (ut puto) negantibus.

Bu syllaba per b mutam notetur certissime; ut, tribunal, robustus, vocabulum, stabulum, ebulum, vestibulum, cunabulum, moribundus, furibundus, atque omnia talia. Avunculo tamen minus regulæ connumerato; ideoque formam diminutivi vel derivativi servare minime dubitatur, et quasi venire ab avo demonstratur. Avum vero per u digammon scribi suus locus monstravit. Hæc de mediis syllabis.

614 CAPUT VII.

Item ejusdem Martyri de ultimis syllabis.

Reliquum est ultimis nominum syllabis imponere studium.

Va syllaba nominis terminata, siquidem l antelata littera, vel vocalis natura longa in penultima fuerit, per u scribetur: silva, malva, ulva, vulva, clava, uva, stiva, oliva, saliva: præter balbos, si tamen prior syllaba per b mutam scribetur, discretionis gratia; ideo ne non fores, sed ineffabile vocis denuntiet. Nam si per b mutam enuntias, θύρας, ἢ τὸν πολῶνα ἀμπίθρον, significabit, per u digammon ultima scilicet syllaba, de qua et nunc loquimur, scribetur. Tavéllas significat. Persius: Rativa de nare locutus; si vero hæc, id est l, non præfulgeat littera, et una vocalis natura longa non erit penultima, b muta decenter in scriptura tenebit locum: ita tamen, si non a masculino genere nomina fuerint figurata; ut herba, tuba, turba, larba, δαιμόνιον, barba, obba, ποτήριον, D gleba, pronuba, orba. Excipiuntur caterva, Minerva, quæ disyllaborum hujus regulæ superant numerum, habent longam positione penultimam.

Ve syllaba correpta, per u sine dubio scribetur, sive a se orientur nomina, seu ab aliis veniant; ut conclave, suave, sive, quidve, atque his similia.

Bi non inveni terminatæ, nisi in pronominiibus dativi casus et in adverbis, quæ per b mutam omnifariam scribuntur, ut, tibi, sibi, ebi, ibi, et in pluralibus, nobis, vobis. Et semel sciendum quod quæcunque nomina, sive pronomina in dativo casu singulari vel plurali b litteram habeant, in alio casu penitus eadem non fulgente littera per b mutam scribentur; ut, omnibus, similibus, pluribus, ac talia.

Bo syllaba definita, per *b* mutam scribetur, ut *torbo*, *orbo*, *bubo*, et *tabo*; licet per ablativum casum enuntietur: excepto pavone solummodo.

Ba syllaba terminat: per *b* mutam scribentur, quæ in barbaris nominibus aut Latinis nos novimus invenisse, ut, *Hanniba*, *Hasdruba*. Alias vocales inter *b* et *l* collocatas reperire non potui.

Bam et bem syllabas, cum aliis vocalibus in nominativo casu a Latino sermone abhorrere cognovimus, excepto novem; significat autem indeclinabilem numerum, qui per *u* scribitur; notatis etiam quibusdam neutralibus, quæ postmodum aliis subjiciemus generibus.

Bar et ber, syllabæ terminatæ, per *b* mutam scribentur, si disyllaborum non egrediantur numerum, quorum naturaliter longa minime carebit penultima, id est, si non fuerit trisyllaba, quæ naturalem longam non habebit penultimam, ut, *jubar*, *liber*, *imber*, *uber*, *faber*, *suber*, *Calaber*, *Mulciber*. Si enim trisyllaba fuerint neutri generis, quæ longam penultimam naturaliter habebunt, per *u* vocalem loco positam consonantis notabuntur, ut, *cadaver*, *papaver*, et similia. Nam *pulver*, licet sit disyllabum, tamen antiqui duplicem nominativum enuntiare maluerunt; non solum enim *pulver*, sed etiam *pulvis* dixerunt; hac de causa per *u* scribitur.

Vir per *u* vocalem vim consonantis habentem scribitur; ut, *Semivir*, *Triumvir*, licet composita, non simplicia sint.

Vor, per *u* notetur, ut, *livor*, et *Mavors* (si tamen hoc nomen in hac parte poni necessarium ducimus, quidam enim non solum *Mars*, sed etiam *Mavors*, unde et *Mavortia* dici volunt), excepto arbore, quia nuncupatur et arbor, quæ per *b* mutam scribi docuit consuetudo. Nam *labor*, *favor*, *fervor*, *pavor*, ex verbo figurata, verbi quoque non abnegant regulam.

Bur, syllaba terminata, *b* mutam in scriptura tenent, ut *ebur*, *robur*.

Ves brevis definitaque syllaba per *u* vocalem pro consonante scribitur, ut, *dives*.

Bes longa cum fuerint terminata, *b* mutam tenent in scriptura, ut, *labes*, *tabes*, *pubes*, *nubes*: quamvis nubis quidam nominativum enuntiare maluerunt.

Vis per *u* vocalem loco positam consonantis scribitur, ut, *civis*, *nivis*, *clavis gravis*, *pulvis*, *suavis*. Licet enim *scrobis* et *orbis* per *b* mutam scribantur, hoc tamen hac de causa, quoniam quidam nominativum singularem sine *i* littera enuntiare voluerunt.

Bos per *b* mutam, ut *arbos*, sicut superius meminisse cognoscimus.

Bus siquidem masculini generis tantum nomina fuerint, per *b* mutam scribentur, ut, *cibus*, *nibus*, *robus*, *rubus*, *globus*, *nimbus*, *lembus*, *lumbus*; nervo notato solummodo, quia si illi *e* longa fuerit præposita, faciet verbum. Enervo enim *ἐνεργίζω*, positio verbi dicitur; cujus rationem, cum de verbo locuti fuimus, maturabimus reddere.

Observabimus tamen; si disyllaborum non egressa fuerint numerum, aut penultimam ex una vocali naturaliter longam minus habeant, non mutabunt scripturam; ut, *rivus*, *clivus*, *acervus*, nominativus et ceteri. Sed quia coræbus supergreditur numerum disyllaborum, per *b* mutam notatur. Sciendum autem quod ideo hanc litteram tenuit in scriptura, vel quia peregrinum nomen, minimeque Latinum existit; vel quod penultimam longam non ex una vocali, sed ex diphthongo meruit. Si vero mobilia vel promiscua fuerint, per *u* vocalem loco positam consonantis scribentur, ut, *novus*, *nova*, *novum*; *sævus*, *sæva*, *sævum*; *cervus*, *cerva*; *curvus*, *curva*, *curvum*; *torvus*, *torva*, *torvum*; et *clavus*, *clava*, licet aliam per genera significationem suscipiant; *avus*, *ava*; *cervus*, *cerva*; *flavus*, *flava*: quam similiter alter intellectus sequitur, nisi femininum discretionis gratia per *b* in tam voluerimus scribere: *calvus*, *calva*, *corvus*, *promiscuum*: et hic et hæc *clavus alterum* per genus significans. *Orbo*, *gibbo*, *probo*, subdactis a regata, et alio discretionis gratia; nam cum ventrem significat, per digamma non *u*, cum colorem, per *b* mutam scribetur certissime.

Sciendum similiter quod hic quoque disyllaborum superantia numerum, eandem scripturam retineant; ut *superbus*, *superba*, *superbum*; *acerbus*, *acerba*, *acerbum*; et *palumbus*, *promiscue*, licet *Virgilius* feminino genere extulerit,

Nec tamen interea rauce tua cura palumbæ.

Excipitur *protervus*; nam lascivus per *u* scribitur, quoniam longam naturaliter penultimam tenuit.

Et sciendum quod, sive erunt disyllaba, sive hanc 615 ampliaverint numerum, sive unius, sive trium generum fuerint, si secundam ab ultima longam habeant, omnia per *u* vocalem pro consonante scribentur, ut, *rivus*, *clivus*, *flavus*, *positivus*, *compativus*, et alia.

Meminimus tamen quod mobilia nomina feminina, neutroque genera, similem masculinorum suorum scripturam suscipiant, ut, *flavus*, *flava*, *flavum*; *albus*, *alba*, *album*, ac talia. Sed non omnia in his desinentia existunt mobilia, sicut in principio hujus regulæ genera dividentes nos discessisse meminimus; quedam enim masculini generis inveniuntur solummodo, ut, *cibus*, *nibus*; quedam masculini et femini, ut, *cervus*, *cerva*; quedam neutra, ut, *sævum*.

Sciendumque est quod neutra, quæ a posteritatis syllabæ non veniunt, per *u* digamma scribentur, ut, *ovum*, *arvum*, *hervum*: excepto *libo*, id est *πρωτό*. Verbi enim ultima syllaba per *b* mutam scribitur hac de causa, quod a verbere dictum esse veteres existimaverunt, cujus rationem in antelatis tradidisse cognoscimus.

Vax, et vex, et vix, unum tantummodo nomen per unamquamque syllabam reperi terminatum, ut, *vix*, *vibex*, *vervex*, *cervix*, quorum mediam per *b* mutam; quæ vero utrinque vel extrinsecus

semper per *u* significari cognovimus. Reliquas ab his consonantibus insertas vocales Latinum minus accipit [*ms.*, abscedit] eloquium. Ea vero quorum solutio superius compromissa est, in tractatu sequenti de *b* littera trifariam in nomine posita, congrua declinatione patefient.

CAPUT VIII.

Ejusdem Adamantii Martyrii de b littera trifariam in nomine posita.

De *b* littera trifariam in nomine posita, quantum possibilitatis fuerit, sufficienter (ut puto) tractavimus. Ab expositis enim recte jam intelligere possumus, si quid eveniet dictorum contrarium. Ibi namque considerare debemus, ne aliquod dissimile fuerit, vel genere, vel numero syllabarum, vel temporum significatione, vel si ex alia parte orationis descenderint: quæ observantes, minus (ut reor) errabimus. Restat nos de *b* littera, quæ similiter in verbis etiam inventur, tractare, plenam imponentes (ut puto) laboris rationem. Nam si ex nomine verboque oratio perfecta componitur, hanc quoque partem et immeditam relinquere non necessarium, et supra eam laborare non supervacuum judico. De hac igitur parte regulas, quantum possumus, breviter meditemur. Indicativi modi primam inspicientes personam, verbi scilicet activi, vel etiam neutri; sicut enim activum, sic et passivum scribetur. Nam in communibus et deponentibus nullam invenire potui quæstionem; ex datis enim in nomine regulis, exponendisque, quæ in verbo inveniuntur, judicabuntur facilius. Primæ autem syllabæ personæ similem formam sequentes, retinere non dubium est; et quæ omnia prima syllaba verborum in communibus aut deponentibus habet. Media quoque per *u* vocalem loco positam consonantis scribitur: excepto bajulo, bulfo, etiam juxta eam quam in prima nominum syllaba dedimus rationem. Bibo quoque propter discretionem, a vita per *u*, a potu per *b* scribendum est; et abeo, id est, discedo, obeo, circumco, subeo, succedo, ac similia, præpositionum gratia per *b* arbitror scribenda esse: etiam deponentia *b* mutam in scriptura tenere usus et consuetudo antiquitas tradidit. Reliquas, ut vires sufficiant, una regula generali tractare tentabimus quoque in regulis, nominibus datis firmis ac manentibus, etsi in verba figurentur. Ut enim verba in nomen ducta verborum regulas non amittunt, ita nomina loco posita verborum origine regularum carere non possunt. Ergo si tempus præteritum modi indicativi in vi terminaverit syllabam, media atque ultima syllaba personæ primæ temporis præsentis per *u* vocalem loco positam consonantis scribetur: eo quod omne præteritum perfectum vi syllaba terminatum, præter bibi, per *u* scribitur: foveo, fovi; faveo, favi; moveo, movi; paveo, pavi; expaveo, expavi; lavo, lavi; juvo, juvi; servio, servivi; exceptis lambio, lambivi; ambio, ambivi, ac talibus, quam litteram præposita scriptura mutavit. Ferveo, etsi in præterito perfecto servi facit per *u*, cui etiam ego magis assentior, ferbui per *b*

mutam scribetur: ita tamen, si primæ conjugationis ac primæ speciei verba non fuerint. Illa enim per *b* mutam semper scribentur, ut, libero, liberabam, liberavi; gubernare, gubernabas, gubernavi; exubero, exuberabas, exuberavi; sibilo, sibilabas, sibilavi; dubito, dubitabas, dubitavi; hebetare, hebetabas, hebetavi; titubo, titubabas, titubavi; habito, habitabas, habitavi. Excipiuntur invito, et derivato, juxta rationem quam superius diximus, omnem primam verborum syllabam, præter hæc quæ paulo ante numeravimus, per *u* scribi, quoniam in et de præpositiones esse nemo dubitat. Navigo enim et acervo, ἐπιπλῶ, σαρπύω, ac talia, in nomine datis subserviunt regulis; et hæc quoque species in duas partes dividitur. Nam si dissyllaba fuerint, scripturam mutabunt; ut, levo, levabas, levavi; servo, servabas, servavi; curvo, curvabas, curvavi; novo, novabas, novavi; ovo, ovabas, ovavi; excepto orbo et turbo. Nam turbo a turba nomine descendens, *ba* syllaba posteritatis jure detinuit regulam. Probo enim puto dici per detractorem *r* litteræ, cum contrarium ejus exprobro nuncupatur; et ideo *b* mutam arbitror apponendam, juxta regulam quam in nominibus nos dedisse meminimus. Et libo a Græco translatus esse confidimus, id est, ἀλίβω.

Præterea quærimus quare verbum enervo, dissyllabum supergrediens numerum, et conjugationis primæ, ac primæ speciei consistens, non per *b* mutam, sed per *u* scribitur; et dicimus, quæstionem solveutes, quia est longa præpositio, et ideo dissyllabum arripuit regulam. Sed quia eventit quædam verba in ultima quidem aut antecedente syllaba primæ personæ *u* litteram non habere, in secunda vero continere personam, ut volo, vis; malo, mavis; quædam in præterito tantum perfecto, non tamen in positione sua, ut, gaudeo, gavisus sum; et rursus in præterito perfecto, *u* litteram penitus non habente, alias personas in temporibus aliis eandem tenere litteram, ut, vivo, vixi; sciendumque est illam *u* litteram, vocalem pro consonante haberi in scriptura. Si vero præteritum supradictum in bui, aut in si, aut in psi syllabas desinat, per *b* mutam sine dubio scribentur: ut, præbeo, præbui; jubeo, jussi; 616 scribo, scripsi, ac talia. Credo etiam de verbis hanc regulam nos dedisse plenissimam, cum temporis omnis præteriti imperfecti ultimam syllabam, modi scilicet indicativi per *b* mutam habeant, ut, amabam, volebam; et præteriti perfecti eandem ultimam, et plusquam perfecti penultimam, per *u* vocalem loco positam consonantis, ut, amavi, amaveram; volui, volueram. Futuri quoque ejusdem terminus; si primæ, et secundæ tertiarque productæ conjugationis verba fuerint, per *b* mutam scribentur, ut, amo, amabo; voco, vocabo; doceo, docebo; moneo, monebo; nutrio, nutribo; audio, audibo. Et subjunctivi seu conjunctivi ultimas per *u* vocalem pro consonante scribi debere, antiquos tradidisse cognoscimus, ut, volebam, volueram, voluerim, voluissem, volucro, ac talia; eorum scilicet verborum quorum prima per-

bona aut u vocalem habuerit pro consonante in ultima syllaba, ut, levo, privo; aut penitus eadem littera non apparente, eodem loco scilicet eademque persona, ut, habito, hiberno, amo, doceo, ac talia. Nam quæ habebunt b mutam in prima syllaba præsentis (ut dictum est) temporis, quorum præteritum in lui, aut in psi syllabas desinit, eandem b mutam in omnibus temporibus modorum omnium, ubicunque inciderit, servare desiderant.

CAPUT IX.

Eutichis de aspiratione.

Quanquam alias quoque voces ad aspirationem pertinentes non paucas, quæ non erant ab idoneis auctoribus frequentatæ, sciens præterii, ne nimia longitudine voluminis essem molestus; tamen quoniam plerisque legentium plus libet sterilis brevitatis quam utilis commentariorum delectat prolixitas, eadem quasi per epitomen mihi repetere placuit, et omnium tam veterum testimoniis quam redditis ulique rationibus præmissis, ipsas tantummodo meas rursus exponere regulas: ut antedicta studiosioribus, et posteriora satisfacere videantur his qui longiora fastidiunt. Omnis vox Græca, vel barbara, suum servat apud Romanos, tam in vocalibus quam in consonantibus spiritum, ut, Halys, Hecuba, hegio, hieron, Homerus, hymen, hora diei, Thibris, Phœbus, chorus, Rhœnus, Hannibal.

Omnes articuli a vocali incipientes, cum aspiratione profertur; ut, hic, hæc, hoc; hi, hæ, hæc: absque vocativo o et a. Adverbiis tamen localibus aspiratur, ut, hic, huc, hinc, hæc: nisi cum pronominiibus componantur, illic, istuc, istæc, istuc, istæc; tunc enim amittit collisione vocalium spiritum, quem aliæ compositiones etiam in mediis semper vocalibus servant, ut, adhuc, prohibeo: exceptis paucis corruptis, quæ excludunt penitus spiritum, sicut superius dictum est; ut, postumus, post humatum, id est post sepultum patrem natus. Bimus, trinus, quadrimus, quasi a bis, ter, quater, et hieme dicta. Manubrium, quasi manu haberium; pæteredium a petendis hereditatibus; cum hoc ipsum etiam quibusdam soleat evenire simplicibus, ut, vebo, vexi; traho, traxi; mihi, mi; nihil, nil; prehendo, prendo, vehemens, vemens, et similia, sicut ante relatum est.

Omnis vocalis vocali illata, seu divisa, seu in diphthongo copulata, caret aspiratione, ut, æneus, æreus, ædes, a dilis, æger, Ælius, Æmilius [ed., æmulus], æquus, æquor, æs, æstimo, æstas, ævum, auceps, audeo, audax, ausus, audio, augurum, augeo, aufero, aulam [ed., alveum], aura, auris, auram, ausculto, autumo, aut conjunctio: exceptis hædus, hæreo, hæud, haurio, hio, hisco, et quicquid ab his componitur, vel derivatur. Nam hæc, ut articulo aspiratur, ut heu et hei; ut interjectionibus, et verbo, ut heulo, quod ab hei vel heu tractum est. Heus, et heia, ut adverbis vel interjectionibus.

Omnis vocalis, b sequente, leniter enuntiatur, ut, abies, ebur, ibi, ob, uber: notatis habeo, habes, hibicus, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis, c sequente, leniter profertur, ut, acies, ecce, oculus, ocior: absque articulis et adverbis. Cum mutatur, vocalem aspiratam sequitur. In pronominiibus modo aspiratur, ut, hic et hæc et hoc.

Omnis vocalis, d sequente, leniter enuntiatur, ut, ador, audax, edax, odor, udus. Notatur hadria, hедера; hodie enim ex hoc die compositum servavit articuli aspirati scripturam. Omnis vocalis ante f, g, l, n, p, q, t, u, pro consonante, caret aspiratione, ut, Afer, ager, ala, apis, aqua, ater, avus, affero, egeo, enim, epulæ, equus, et conjunctio, ignis, iter, opus, otium, ovis, uter, uva. De agri enim apso, id est vellere, in superioribus dictum est.

Omnis vocalis, l sequente, absque leniter enuntiatur, ut, alea, ales, alo, id est, nutritio, albus, id est, color, alga, almus, altus, alvus, id est, venter, ilex, Herda, illico, ille, olor, id est, cygnus, oleum, ulus, ulciscor, ulmus, ulua. Notantur hialo verbum, hilum, hilaris, holus nomina. E enim sequente l, plerumque graviter effertur, ut, helluo, heluus, helucus, helops, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

Omnis vocalis, m sequente, leniter enuntiatur, ut, amor, amicus, amœnus, amans, amictus, amerca, emo, emax, imus, imo, omen, omasum, omentum, umor, numerus, umidus; notatis hamus, Hammon, homo, humus, et quicquid ab his fit.

Omnis vocalis, n sequente, leniter effertur, ut, annus, annulus, ensi, inani, initium, inula, onus, onustus, unus, unicus; notatis honor, honestas, et Johannes; vel peregrinis et Punicis vocibus, at, Hannibal, Hanno, Henna, et hinnulus, et quicquid ab his fit.

A, vel u vocales, r sequente, leniter enuntiantur, ut, area, aries, aranea, arcus, arma, arduus, artus, ar, urtica, urna; notatis hars, harena, harundo. Nam harmonia, Harpyiæ, Harpalice, Græca sunt, et ob hoc aspirantur.

E vocalis, r sequente, leniter effertur, ut, eras, error, ervum, ergo: nisi post r sequatur b, vel n, vel s, vel e, longa; tunc enim graviter enuntiat, ut, herba, herbidus, herbili, herbosus, proprium Herennus, unde est: Herenica saxa colunt; hersilia, hæres, hæredium, Herennius proprium, et Hercules a Græco per syncopen factum, jure habet aspirationem. H-ri est adverbium temporis, differentie causa, ne genitivus putetur ab eo quod est eras, eri.

I vocalis ante r semper aspiratur, ut, hircus, hircuallus, hircinus, hirsutus, hirtus, hirtuleus, hirtius proprium, nisi aut monosyllabum sit; ut, ir, id est artus, aut ex motu verbi, ut, eo, is, irem, ires, ire; aut nisi a post r sequatur; tunc enim aspiratione caret, ut, ira, iratus, iracundus, irascor, et quicquid ab unoquoque eorum fit.

O vocalis, r sequente, leniter effertur, ut, orbus, orcus, ordior, orsus, orior, oriens, ortus, id est natus. Si vero alia r sequatur, aut t, hoc fit non ex declinatione verbi, nam tunc o aspiratur, ut, horreo, horror, h-rruum, hortus, Hortensius; notatur ordecum.

A, vel e, vel u, vocales, s littera sequente, carent aspiratione; ut, as, assis, astutus, ascendo, aspicio, esca, est, essein, esseinus, usus, usura. Notantur hasta, hastiæ, hesternus (est enim ab heri adverbio) et Hesperia Græcum.

I vero vel u, sequente s, post quam erit p vel t, cum aspiratione proferuntur; ut, Hispania, hispidus, histria, histrio, Hister (seu proprium, seu fluminis sit, seu gentis vocabulum), hosjes, hospita, hospitium, Hostilius, hostia. Notatur pronomen iste, et ab eo composita. Os, oris, ex quo ostendo, ostentum, leniter prolata, sicut alia, quæ post s carent p, vel t, et iisdem, ut oscitant.

CAPUT X.

Ex orthographo Cæsellio ista collecta sunt.

Con propositio, si ad verba a vocalibus incipientia accedat, n consonantem perdit, ut, æquo, cœquo, eo, coeo, ortus, coortus; sin autem ad verba accedat a digamma incipientia, id est, quæ u loco consonantis positam retinent, non perdit n litteram, ut, voivo, convolve, vinco, convinco. Contra evenit in re præpositione; d enim litteram extrinsecus accipit, cum ad vocalem incipientem verbi alicujus accessit: quam d litteram non accipit, si ad digamma, id est a positam loco consonantis accedat, ut, ulcero, redulcero; ago, redigo; eo, redeo; voco, revoco; vinco, revinco. Qui, si una syllaba est, per q litteram scribendum est; ut, qui homo; si duæ, per c, ut est, cui homini. Aliquunde, per quon debet scribi, divisio enim illius, aliquo, et unde, hoc est, ex aliquo loco. Sed certe n, non m erit; quia unde ita scribitur. Et aliquobi æque, ex aliquo enim et ubi est, hoc est, in aliquo loco. Sed hæc syllabæ, quæ litteris q, u, o, constant, non excluduntur, perscribi tamen debent.

Re præpositio nonnunquam cum ad consonantes accedit, geminat illas, quod plerumque apud antiquos est, ut duco, redduco; cado, reccido; tuli, retuli; pello, reppello; do, reddo; lego, rellego, unde reliquias et religionem scribunt, quod apud poetas ita oportere scribi concesserim, tametsi apud oratores quoque antiquos est: no' is jam decor et lenitas obtinenda est, quæ maximus fructus est Latinitatis.

Tantus et quantus in medio m habere debent: ut quam et tam, unde quantitas, quantus, tantus. Nec quosdam moveat, si non sonat: ita enim supra docui n sonare debere, tametsi in scriptura m positum sit.

Quæcunque verba primo loco ab s littera incipient, ea cum præpositione ex composita littera eandem s habere debent; cætera minime onerari oportet, ut, salio, exsilio; specto, exspecto; æstimo, existimo, s non habent, sicut æquo, exæquo; peto, expeto, æque non habebunt: quod discrimine facile intelligitur, aliud esse pecto, aliud specto; et ideo ab eo verbo quod pecto, id est pectino, cum compositum fuerit, expecto s litteram non habet: ab eo vero quod est specto, id est rei alicujus spe-

ciaculo utor, cum compositum fuerit, expecto s litteram, sicut supra diximus, necessario retinet. Item ex-creo, cum s a screare fit; si sine s, a creare. Exsiliium quoque cum s scribi debet (ex solo enim re, est exsulare), quasi exsolum, quod Græci ἐξουρισμὸν dicunt, et antiqui exsules dicebant, quos nos exsules dicimus. Extorrem vero sine s; ex terra enim ejectum significat. Exsui habet s; sui enim est, et insui, quasi alicui rei inmitti: unde exsui, quasi sum emitti, enudari. Inde exsuvia, unde exsuti, id est spoliati. Exire, sine s; ire enim simplex est, et quæcunque ex hoc formantur, ut, exitus, exitium, exitiale, et exire, non habent s in compositione, quia simplicia quoque s similiter non habent. Et enim exercere, est ex et arcere, ut exercitus, qui sub

B disciplina certa arcetur, unde exercitatio. Exscindo s habere debet, scindo enim est simplex. Similiter exsculpo, et existo: sculpare enim, et sistere simpliciter dicitur. Expurgo etiam, eodemque modo excedo, s non desiderant; eximo similiter. Nam et in aliis præpositionibus sine hac littera est, ut, redimo, interimo, dirimo. Itaque exemptus ita scribitur, ut eximius, qui est quasi exemptus, et extra cæteros positus. Extremus quoque sine s; ex enim est, unde extra, et extremus, unde extrinsecus, exter, extrarium, et si quæ alia hinc trahi possunt. Exsequiæ vero habent s; sequi enim est in simplicibus. At exiguæ non habent s, sicut indignæ, quæ egeant, exiguitas similiter; ut et exoletus, quod ex alterius partis præpositione manifestum fit; adolevit enim est. Obsolevit autem s quidem habet, sed non ipsius verbi, verum præpositionis, quæ est obs sicut ab abs: quasi abolevit, id est inveteravit et abscondit diuturnitate. Hæc et quæ his similia sunt hoc modo animadvertentur. Cætera quæ simplicia sunt, et non componuntur, sine ulla dubitatione x tantum habebunt, ut, vixi, dixi, vexavi, faxi, uxor, auxilium, examen, axis et exemplum.

De divisione syllabarum.

Duæ sunt consonantes impares, quæ tamen hæc-rere possunt, si hinc inde vocalem accipiant. Posteriorem syllabam sequuntur pares vel impares, singulæ scilicet, et in priorem, et in posteriorem dividuntur. Potestas novissima syllabæ stas erit; noster, ster; capto, pto: at ubi tres sunt, ut, plostrum, strum; lustrant, strant; capistrum, strum: æque claustrum, rastrum, campestre. Fere autem tres hæc consonantes tertio loco r habent, et aliæ l litteram; ut astula, et in elisione astla, pessulum: aliter nullo modo in tribus consonantibus unitas syllabæ datur. Cum pares sunt, singulæ ad singulas syllabas ibunt.

Duæ enim pares litteræ, seu vocales sint, seu consonantes, non coeunt; similiterque syllabam non faciunt, si vocalem accipiant, tametsi impares sunt, ut, carpo, dorsum, Porcius.

Una consonans inter duas vocales posita posteriorem **618** sequitur; ut, Paris, lapis, thuris; at si inter vocales consonans fuerit, ut, digamma, posteriori vocali digammæ adhærebit. Jam enim dixi,

excepta littera *g*, nullam aliam consonantem cum *A* ejusmodi syllabis consentire, ut, solvo, nervo, volvo, larva, pulvis: itaque tenuis, si trisyllabon erit, *n* consonans ad *u* accedit; si disyllabon, ad *x*que belva, malva. Dispicio, verbum compositum, quaeritur utrum per duo *ss*, an per unum scribi debeat; et utrum ita dividi, dis et spicio. Et divisionis quidem ejus facilis ratio est, quoniam omnes praepositiones integre separandae sunt; ut est, abstulit, abs et tulit; transtulit, trans et tulit; abscondit, abs et condit, et caetera his similia. Per duo autem *ss* scribendum est, non per unum, quoniam ex praepositione et verbo constat esse compositum: quemadmodum est conspicio, aspicio, despicio; ac per hoc per duo *ss*, disspicio scribi debet, et ita dividi, dis et spicio. Nonnulli vero dispicio per unum *B* *s* scribendum putant, quod praepositio dis interdum litteram perdit; ut est, diduco, divido, dijudico; sed melius est per duo *ss* scribi dispicio.

Obliviscor, compositumne, an simplex est? compositum scilicet, hujus simplex latet in antiquis nominibus et monumentis. Livisci enim, oblivisci est, et livitus: quod nos hodie per elisionem oblitus. Quod cum manifestum fuerit, plenissime quivis intelliget in scriptura verbi hujus divisionem, ob, et liviscor.

Pompeius, Tarpeius, et eius per duo *ii* scribenda sunt, et propter sonum (plenius enim sonant) et propter metra, nunquam enim longa fiet syllaba, nisi si per *i* geminum scribatur. Hanc scripturam ita dividimus, ut praedixi. Nunc illud genitivi eorum, et nominativi plurales et dativi, quemadmodum scribantur, videamus. Quidam hujus Pompei, Tarpei, hi Pompei, Tarpei, his Pompeis, his Tarpeis, per unum *i* scribunt. Nonnulli pusillo diligentiores, alteram *i* his addunt. Ego quoque tertiam addendam praecipio. Si enim, ut docui, nominativus duo *ii* habet pro duabus consonantibus, hae perire nulla declinatione possunt, quae tamen omnimodis modernus usus excludit.

CAPUT XI.

Ex Lucio Caecilio vindice ista deplorata sunt.

M litteram, ad vocales primo loco in verbis positas si accesserit, non enuntiabimus. Cum autem ad consonantes, aut digammon Aelicum, pro quo nos *D* *u* loco consonantis posita utimur, tunc pro *m* littera, *n* litterae sonum decentius efferimus. Lucii, magnii, magii, cum in genitivis singularibus dicimus, interest, quos nominativos habeant. Proinde enim intererit, utrum per duo *i*, an per unum debeant scribi. Si lucus, magnus, magus sunt nominativi eorum, unum *i* in genitivo habebunt, plurali quoque nominativo et vocativo, sed et dativo et ablativo similiter scribentur. Si autem lucius, magius, magius, proferantur, duo *ii* in genitivo habe-

bunt; ut Lucii, magnii, magii: quod ipsium Lucii adnotavit, cum a numero numerius discerneret. Cum praepositio, per *c* scribenda est: quum adverbium temporis, quod significat quando, per *q* scribendum est, discretionis causa; ut apud Ennium,

Cum legionibus, quum proficiscitur inperator.
[*Ms.*, inperator.]

Qujusque, per *q*, non per *c* scribitur; sed per *q* sensum quoque alium habet. Nam hujusce hominis, hujus hominis est: at qujusque hominis, qujusque ordinis, uniuscujusque hominis, et uniuscujusque ordinis significat.

Accedo, per duo *cc*; attuli, per duo *tt*; assidus per duo *ss*; appareo per duo *pp*; annuo per duo *nn*; alligo per duo *ll*: in his non solum propter soni lenitatem consonantes mutantur, sed etiam quod nullo modo in eis sonare *d* littera potest. Sonat autem *d* littera et adscribitur, cum *f* consonanti adjuncta est, ut, adfluo, adfari, adfuturum, adfatus, adfero. Contra *b* non sonat, ut, offui, offero, offendo.

CAPUT XII.

Ex Prisciano grammatico * qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit, de libro primo ipsius ista collecta sunt.

Notandum igitur quod hamus, quia Graecis ἄμαχος appellatur, cum aspiratione debet scribi. Sciendum et hoc pro *φ* Graeco, a Latinis in scribendo *ph* poni debere, in Graecis duntaxat nominibus, ut, Orpheus, C Phaeton. In caeteris autem Latinis nominibus *f* ponendum, ut, fama, filius, facies. Phœbus, quo nomine Apollo significatur, ita ponendum est, ut post *p*, *h* ponatur. Similiter et Herichthonius [*ms.*, Hierichthonis], hiulus, per aspirationem debent scribi.

B enim consonans ante se aspirationem non recipit, nisi tantum vocalis. Cælebs, ante terminalem litteram *s*, *b* scribi debet, non *u*: quoniam *u* vocalis cum in consonantis transierit potestatem, potest aliam praecedere consonantem.

Aspiratio ante omnes vocales poni potest; post consonantes autem quatuor tantummodo ponitur, *c*, *t*, *p*, *r*; ut habeo, Herennius, heros, hiemps, homo, humus, Chremes, Thraso, Philippus, Rhodus. Ideo autem vocalibus extrinsecus ascribitur, ut minus *D* sonet: consonantibus autem intrinsecus, ut plurimum sonet. Gnatus, per *g* et *n* scribendum est, sicut gnavus, quia in compositione ipsa retinent *g*, ut agnatus et ignavus. Ecquid per *c* scribendum in prima syllaba, quoniam en quid significat, *n* littera consonante in *c* conversa. Sanguis in prima syllaba per *m* scribendum in nominativo casu; in caeteris autem casibus per *n*, quoniam *m* littera in *n* convertitur. *B* *s* Latinae litterae pro *φ* Graeca littera non aliter poni debent in una eademque littera conjuncte nisi in fine nominativi, cujus genitivus in his desi-

* Hujus Prisciani moderni auctoris mentio fit sup. a. Et fortasse iste est enjus etiam meminit Dungalus in lib. contra Claudium Taurinensem episcopum. Alterum autem verbum, inquit, quod est colo,

Priscianus propter nobilissimi claritatem ingenii lumen Romanae facundiae meruit vocitari, triplicem sensum habere demonstrat, ita dicendo: Colo quodque pro diligo, et habito, et arō accipitur.

nit, ut, urbs, urbis; cœlebs, cœlibis; Arabs, Arabis. Sciendum autem surripio per *r* geminam, non per *b* et *r* scribendum; similiter et corripio, arripio: quoniam *b* in *r* quoque commutatur. Suspicio, et suspicio, verba composita ab adverbis sursum vel susum, in prima syllaba per unum *s*, non per duo scribenda sunt: quoniam duplicari consonans **619** subsequente alia consonante non potest, sicut nec antecedente, nisi fuerit muta ante liquidam, ut, supplex, suffragor, sufflo, effringo. Quicquam in prima syllaba per *c* scribendum, quod *ç* littera in *c* litteram commutatur. Aggero per *g* scribendum, et aggregatus, non per *d*. Harpyia, quæ Græcum nomen est, per *y* Græcum, sequente *i* Latino, scribendum est: quoniam apud eos *y* *i* diphthongon est. Ara cum altare significat, sine aspiratione; cum **B** vero cubile porcorum, cum aspiratione scribendum.

Conclusio.

Congregatis igitur quæ apud supradictos orthographos necessario reperi fuisse conscripta, nunc finem libro, Domino iuvante, faciamus. Datur enim intelligi rem nimis utilem fuisse, quæ tot ac tantis auctoribus cognoscitur esse tractata: quoniam si quid a prioribus prætermissum est, a sequentibus constat impletum. Meminisse autem debemus frequenter artigraphos de orthographia tractasse, et iterum orthographos de partium declinatione disseruisse, cum tamen res sibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione; orthographia vero, quem-

admodum scribi debeat, designat quæ in partium declinatione decora reperit. Hoc si in auctoribus semper intenderis, ut pro locis suis posita diligenter accipias, nullo errore fatigaberis. Nunc animos legentes erigite, et gaudete tantos ad vos priscos pervenisse auctores, ut eis credere indubitata mente debeatis. Possim equidem Aquilam, et Quintilianum, sed et Avitum, quos nonnulli in orthographiæ peritia laudandos esse putaverunt, quos tamen venturos in Christi nomine celerrime sustinemus, superioribus auctoribus addere. Sed necessarium non est multiplici numero dare licentiam, cum non sint omnino definiti, quanti de eadem re scribere maluerunt. Nam si duodecim horarum spatia diem protinus complere noscuntur, si duodecim quoque menses annum volubili varietate restituant, si duodecim signa cœlestia totius nobis circuli campos solida rotunditate concludunt, debet nobis omnino sufficere, quod et duodecim orthographorum libris rectitudinem scripturæ docentium, defloratas regulas posteris legendas exhibui.

Valete, fratres, atque in orationibus vestris mei memoris esse dignemini, qui vos inter cætera et de orthographiæ virtute, et de distinctione ponenda, quæ nimis pretiosa cognoscitur, sub brevitate commoni; et quemadmodum Scripturæ divinæ intelligi debeant, copiosissime legenda præparavi; quatenus sicut ego vos ab imperitorum numero sequestratos esse volui, ita nos virtus divina non patiatum cum nequissimis pœnali societate conjungi.

DE SCHEMATIBUS ET TROPIS

NECNON ET QUIBUSDAM LOCIS RHETORICIS S. SCRIPTURÆ QUÆ PASSIM IN COMMENTARIO CASSIODORI IN PSALMOS REPERIUNTUR.

Scriptura divina, ait Cassiodorus (*In præfat. in Psalt.*, pag. 7), multis modis genera suæ locutionis exercet, definitionibus succincta, schematibus decorata, verborum proprietate signata, syllogismorum complexionibus expedita, disciplinis rutilans; non tamen ab eis accipiens extraneum decorem, sed potius illis propriam conferens dignitatem. Hæc enim quando in divinis Scripturis splendent, certa atque purissima sunt; cum vero ad opinionem hominum et questionem inanis veniunt, ambiguis altercationum fluctibus agitantur; ut quod hic est firmissime semper verum, frequenter alibi reddatur incertum.

Hæc mundanarum artium periti, quos tamen multo posterius ab exordio divinatorum librorum existitisse manifestum est, ad collectiones argumentorum, quæ Græci τῶπικα dicunt, et ad artem dialecticam et rhetoricam transtulerunt, ut cunctis evidenter appareat, prius ad exprimendam veritatem iustis mentibus datum, quod postea gentiles humane sapientiæ aptandum esse putaverunt. Hæc in lectionibus sacris tanquam clarissima sidera relucent, et significantias rerum utilissimas compendiosè decenter illuminant.

Nam et Pater Augustinus in libro III (*Cap. 29*) de Doctrina Christiana ita professus est: Sciant autem literati modis omnium locutionum quos grammatici Græco nomine τῶπικος vocant, auctores nostros usos fuisse. Et paulo post sequitur: Quos tamen τῶπικος, id est modos locutionum, qui noverunt, agnoscunt in litteris sanctis, eorumque scientia ad eas intelligentias aliquantulum adjuvantur. Cujus rei et in aliis co-

dicibus suis fecit evidentissimam mentionem. In libris quippe quos appellavit de Modis locutionum diversa schemata secularium litterarum inveniri probavit in litteris sacris, alios autem proprios modos in divinis eloquiis esse declaravit, quos grammatici sive rhetores nullatenus attigerunt. Dixerunt hoc apud nos et alii doctissimi Patres, id est, Hieronymus, Ambrosius, Hilarius, ut nequaquam præsumptores hujus rei, sed pedisequi esse videamur.

Sed dicit aliquis: Nec partes ipsæ syllogismorum, nec nomina schematum, nec vocabula disciplinarum, nec alia hujusmodi ullatenus inveniuntur in Psalmis. Inveniuntur plane in virtute sensuum, non in effatione verborum. Sic enim viti in vitibus, messem in semine, frondes in radicibus, fructus in ramis, arbores ipsas sensu contemplamur in nucleis. Merito ergo esse dicimus, quæ inesse nihilominus virtute sentimus. Nam et Apostolus vetat (*I Corinth. III, 18*) nos seduci per vanam sapientiam: ista vero non abuegat in litteris esse divinis.

D Cognoscite ergo, magistri secularium litterarum, hinc (ex Scriptura scilicet) schemata, hinc diversi generis argumenta, hinc deductiones, hinc disciplinarum omnium profluxus doctrinæ, quando in his litteris posita cognoscitis, quæ ante scholas vestras longe prius dicta fuisse sentitis.

Figura est quædam conformatio dictionis a communi remota, quæ inferioribus oculis velut aliquid vultuosum semper offertur, quam traditione majorum, ostentationem et habitum possimus nuncupare. Pag. 16.